

BEELDEN VAN HISTORISCH LEVEN

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van de Rector Magnificus Dr. D.D. Breimer,
hoogleraar in de faculteit der Wiskunde en
Natuurwetenschappen en die der Geneeskunde,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 20 juni 2006
klokke 16.15 uur

door

Ruth Kaloena Krul

geboren te Bennekom
in 1953

Promotiecommissie:

Promotor: prof.dr. A.W.A. Boschloo

Referent: prof.dr. T. Verschaffel, Universiteit Leuven

Overige leden: prof.dr. C.W. Fock
prof.dr. C.J.M. Zijlmans
prof.dr. E. van Uitert, emer. Universiteit van Amsterdam
prof.dr. W.G. Weststeijn, Universiteit van Amsterdam
prof.dr. A. Labrie, Universiteit Maastricht

Dit promotieonderzoek werd gesubsidieerd
door de Nederlandse Organisatie voor
Wetenschappelijk Onderzoek.

© Ruth Kaloena Krul, 2006

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen,
of enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de auteur.

Ruth Krul

BEELDEN VAN HISTORISCH LEVEN

historisch genre
in de negentiende-eeuwse schilderkunst
van Midden-Europa

I

Für unsere Betrachtung gibt es keinen
Unterschied zwischen vornehmen und
verächtlichen Traditionselementen. Man muß
den ganzen Bestand zusammennehmen ..." E.R.
Curtius (Europäische Literatur und lateinisches
Mittelalter, Bern 1954, p. 395)

WOORD VOORAF

Bij toekenning van de subsidie voor dit dissertatieproject door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek werd als positief aangemerkt dat het "accent" was komen te liggen op een "historisch-descriptief onderzoek". En daar had ik niets op tegen.

Een eerste stap op de weg naar dit proefschrift vormde mijn opwelling bij bestudering van André Grabars 'Christian Iconography': 'als dát kunstgeschiedenis is, dan wil ik dat studeren'. Dat dit nog mogelijk bleek en dat ik daarbij in Leiden terecht kwam, waar de universiteitsbibliotheek tot laat open en behoorlijk verwarmd is, waren verdere stappen op diezelfde weg. Onder die omstandigheden kon op stookkosten thuis bespaard worden en leerde ik het boekenbestand op diverse afdelingen van de UB goed kennen. Die eerste kennismaking met vakliteratuur van allerlei disciplines stimuleerde en stuurde mijn onderzoekslust. Een bijzonder hart-onder-de-riem waren de tegemoetkomende houding van museummedewerkers in Berlijn en de werkelijke en ter zake kundige belangstelling voor mijn thematiek van Helmut Börsch-Supan die ik ervoer tijdens onderzoek 'vor Ort' voor mijn scriptie over het Berlijns historisch genre.

Jan van der Meer hielp mij met historisch Pools, zijn kennis van de Poolse literatuur en lezing der 'Poolse' passages, Waldemar Deluga (Uniwersytet Kardynała Wyszyńskiego) maakte mij wegwijs bij mijn eerste verkenning van de onderzoeksfaciliteiten in Warschau en hielp ook nadien, Elżbieta Lewczuk (Muzeum Narodowe, Warschau) was op afstand even hulpvaardig als ter plaatse. Hein Ciere (Prentenkabinet, UBL) dank ik voor het afdrukken van foto's, Lucie van Woerikom voor het scannen der afbeeldingen; Gerhard Nauta (UL) voor zijn computertechnische assistentie en Julia Gerasimova (UL) voor haar vertaling van Russische titels; Sven Aalten voor de zorg besteed aan de Engelse samenvatting. Annemiek Ouwerkerk (UL) en Michael Huig waren spontaan bereid om het manuscript kritisch te lezen en mij daarover aan de tand te voelen. Ursula de Goede (RKD), Geralda Jurriaans (Allard Pierson Museum), Maria Gołąb en Teresa Michałowska-Barłog (Muzeum Narodowe, Poznań) hielpen bij de datering van historische kostuums. Zofia Weiss-Nowina Konopka, vakgenote in Krakau, verleende mij gul onderdak in haar eigen huis dat vol was met kinderen en honden en mooie oude dingen.

Mijn ervaringen bij het onderzoek in verschillende Europese steden liepen sterk uiteen: in bibliotheken, archieven en musea wisselden grote, soms zelfs moederlijke of vaderlijke, behulpzaamheid met norsheid en desinteresse, achterstanden - 'het is zoek, tja, de oorlog!' - met nauwgezetheid en efficiëntie. Een charmante herinnering vormen de schoolboekjes voor eerste-klassertjes uit de tijd der 'Reformkunstpädagogik' die een medewerkster van de Monacensia-bibliotheek, op mijn telefonisch verzoek vanuit Leiden, voor mij bijeengezocht had - omdat ik mij wilde oefenen in het Duitse gotische handschrift: en ze lagen klaar!

Soest, maart 2006

INLEIDING

1. Terrein van onderzoek - 9
2. Opzet van het onderzoek - 14

Deel I:

- I. GENRETAFERELEN IN DE DUITSE SCHILDERKUNST TOT 1830
 1. Term, inhoud en kwalificaties - 23
 2. Het genrestuk in de vroeg negentiende-eeuwse schilderkunst in Berlijn - 37
 3. Het genrestuk in de vroeg negentiende-eeuwse schilderkunst in München - 42
- II. HISTORISCH GENRE - AFBAKENING, TERMINOLOGIE EN VOORBEELDEN
 1. Het historische genretafereel - werkbegrip en afbakening - 48
 2. De aanduiding van historisch genre in de negentiende eeuw - 51
 3. De huidige stand van onderzoek - een overzicht - 55
 4. Historisch genre in Frankrijk en Engeland: voorbeelden voor Duitse schilders? - 64
 5. De bronnen van het historisch genre in de Duitse schilderkunst: een stelling - 70
- III. SCHILDERS VAN HISTORISCH GENRE IN BERLIJN - TOT 1830/35
 1. Vaderlands verleden in de beelden van vorige generaties - 73
 2. Hampe, Kolbe en Dähling: studie, werk, vorming en vertier - 100
 3. Het historisch genretafereel in zakboekjes en almanakken - 125
- IV. GESCHIEDBELEVING - HISTORISCHE VERLANGENS EN KUNSTBELEVING
 1. Voorstellingen van historisch leven - 145
 2. Idyllische taferelen in de historische tijd - 177
 3. Berlijn - de verkozen geschiedenis verbeeld en beleefd - 190
- V. SCHILDERS VAN HISTORISCH GENRE IN MÜNCHEN - TOT 1840/45
 1. Beierse geschiedenis verbeeld in de decennia rond 1800 - 222
 2. Lorenz Quaglio's middeleeuwen - 236
 3. Geschiedbeleving in Münchner kunstenaarskringen - 248
 4. Het ridder- en kastelenleven in slot Hohenschwangau - 267
 5. München - een ander leven in het vaderlands verleden - 278
- VI. KUNSTBESCHOUWING - VERWACHTINGEN EN RECEPTIE - 294
 1. De recipiënten, de receptie en de 'idealische' kunstbeschuwing - 295
 2. De functie van het verleden - historisch genre in Berlijn en München - 310

Deel II:

- I. HET GENRETAFEREEL NA 1830
 - Opvattingen van genre en geschieduitbeelding in Midden-Europa - 319
 1. Het bereik van het genretafereel - 320

2. Idyllisch, romantisch en realistisch genre -	328
3. De introductie van tijdsverloop -	331
4. Genre in Oostenrijk en Polen: contemporain en historisch -	333
5. Geschiedenis en genre en daartussen in -	343
6. Waar versus getrouw: het probleem van het historisch detail -	352
7. Grenzen der geschieduitbeelding in het historisch genrefereel -	357
II. ADELLEIK LEVEN IN HET OUDE POLEN - IN ILLO TEMPORE	
1. De interesse voor vaderlandse geschiedenis -	367
2. Geschiedenis in boeken en platen -	379
3. Aansluiting bij de Europese geschiedschilderkunst? De jaren twintig tot zestig -	387
4. Landgoederen, paarden en herenhuizen - Juliusz Kossak -	417
5. Warschau en Parijs - Kossak en de jonge generatie -	421
6. Ander historisch genre: Brodowski en Pillati -	427
7. Juliusz Kossak in Warschau: de jaren rond de Januari-Opstand -	453
8. Verkapte beelden van aanklacht en troost - 'de taal van Aesopus' -	459
9. Cultuurgeschiedenis en anekdoten - Krakau -	474
10. Het kontusz-genre - Łaszczyński, Maszyński, Szwojnicki -	485
11. Adelsleven - een ideaal verleden -	501
III. TAFERELEN IN HET ROCOCO - GESCHIEDBELEVING OF ESTHETIEK?	
1. De terugkeer van het rococo in Duitse landen -	505
2. Allergoeglijkste tijden - rococogenre in Wenen -	544
3. De kontusz en de frack - rococo en pruikentijd bij Poolse schilders -	569
IV. 'ANTIIEK' GENRE - IDYLLEN EN ARCHEOLOGIE -	593
1. Cultuurgeschiedenis, idealen en rococo -	595
2. Oudheid in Wenen: een palet van kleuren, de ondergang van een cultuur -	625
3. Oude zeden, kunst en bekoorlijkheid: antiek genre in München -	648
4. Poolse schilders en de oude wereld -	684
5. Een mooi bestaan en historische kennis -	714
V. SLOTBESCHOUWING -	718
AFKORTINGEN -	726
BIBLIOGRAFIE -	727
TIJDTAFEL -	765
PERSONENREGISTER -	776

Deel III:

AFBEELDINGEN -	3
VERANTWOORDING AFBEELDINGEN -	367
TEKSTEN MUZIEKBIJLAGE -	379
CONTENTS -	412
SUMMARY -	413

